

*Kokonaisten
ihmisten
Suomi.*

Opetus- ja
kulttuuri-
ministeriö

Pohjola

www.slu.fi

Lupa välittää – lupa puuttua

SUKUPUOLINEN JA SEKSUAALINEN
HÄIRINTÄ LIIKUNNASSA JA URHEILUSSA
-OPAS URHEILUSSA TOIMIVILLE AIKUISILLE

Lupa välittää – lupa puuttua

**SUKUPUOLINEN JA SEKSUAALINEN
HÄIRINTÄ LIIKUNNASSA JA URHEILUSSA
-OPAS URHEILUSSA TOIMIVILLE AIKUISILLE**

SLU-julkaisusarja 10/2011

ISSN 1455-9781

ISBN 978-952-5828-42-9

Alkuperäisen version vuonna 2002 toimittaneet:

Arto Tiihonen & Nelli Koivisto

Tekstin tarkistus 2010: Pauliina Poikolainen

Kuvitus: Laura Lehtinen

Sisällysluettelo

Aikuiselle lukijalle	8
Mitä on sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä?	9
Ennaltaehkäisy: Suosituksia hyvän ilmapiirin luomiseksi	11
Mitä sitten, kun häirintää tapahtuu? Ohjeita häirinnän käsittelyyn	14
Mitä rikoslaki säättää lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta seksuaalisesta hyväksikäytöstä?	18
Yhteystietoja ja linkkejä	23
Alkuperäisen version tekijät	24

Aikuiselle lukijalle

Tämän osion tarkoituksena on kertoa sukupuolisesta ja seksuaalisesta häirinnästä liikunnassa ja urheilussa toimiville aikuisille – vanhemmille, valmentajille, ohjaajille, seurajohtajille, opettajille, järjestötyöntekijöille, liikuntapaikkahoitajille ja muille lasten ja nuorten liikuntatoiminnasta vastaaville. Pyrkimyksenä on myös tarjota menettelyohjeita näiden tilanteiden ennaltaehkäisemiseksi liikuntaelämässä.

Urheilu ja liikunta ovat hyvin fyysistä toimintaa, sillä suoritusten parantaminen vaatii aina kehon muokkaamista, jolloin urheilijat, valmentajat, huoltajat, hierojat ja muu henkilöstö tulevat väistämättä hyvin lähelle toisiaan. Melkein kaikissa lajeissa valmentajan on opastettava käsin koskettaen mm. oikean suoritusasennon löytymistä. Koskettelu, taputtelu, halailu jne. kuuluvat myös oleellisena osana urheilutoimintaan. Mukana on paljon tunteita, joita täytyy uskaltaa kohdata ja näyttää. Tunteiden kohtaaminen on kasvamista, jota tarvitsevat lapset, nuoret ja aikuiset. Yhteenkuuluvuuden tai riemun osoittaminen ilman fyysistä kanssakäymistä ei varmaan tuntuisi miltään. Valmentautuminen ja kilpaileminen vaativat psyykkistä, sosiaalista ja emotionaalistakin suhdetta niin urheilijan ja valmentajan, muiden tukihenkilöiden kuin urheilijoidenkin välille.

Tämän osion tarkoituksena ei ole edistää ahdistavaa ruumiinkulttuuria urheilussa. Koskettamisesta ja kannustuksenosoituksista ei siis saa tulla tabuja urheilun piirissä. Erityisen tärkeää on keskustella siitä, mitä meidän kulttuurissamme ja erityisesti liikunnan ja urheilun kentällä pidetään hyväksyttävänä ja mitä ei. Nämä käsitykset sitä paitsi muuttuvat ajan myötä – eri sukupolvilla ja sukupuolilla voi olla hyvinkin erilaiset käsitykset siitä, mikä on hyväksyttävää ja mikä ei.

Aikuisen kasvattajan on tällaisessa muuttuvien merkitysten maailmassa oltava eettisesti valveutunut ja hänen tulee pystyä tunnistamaan epäasiallisia menettelytapoja. Hänen täytyy myös osata ja uskaltaa puuttua näihin tilanteisiin. Välittäminen ja puuttuminen tarkoittavat sitä, että puututaan huonoon käytökseen, oli se sitten aikuisten tai lasten käytöstä. Tämä on vaikea tehtävä, mutta toivomme, että tämän pienen oppaan avulla liikunta- ja urheilumaailmassa toimiva aikuinen saa tukea arvokkaalle kasvatustehtävälleen, jota hän lasten ja nuorten parissa tekee.

Mitä on sukupuolinen ja seksuaalinen häirintä?

Yksiselitteistä vastausta tähän on mahdoton antaa. Lähtökohta on kuitenkin aina se, että häirinnän kohteen oma kokemus on tärkeä. Seuraavassa esittelemme joitakin käsitteitä, joiden avulla aikuisen on helpompi tunnistaa tällaisia tilanteita.

Sukupuolinen häirintä voi ilmetä ainakin seuraavin tavoin:

- nimittely
- sukupuolisesti vihjailevat eleet tai ilmeet
- vartaloon, pukeutumiseen tai yksityiselämään liittyvät huomautukset tai kysymykset
- seksuaalinen koskettelu (nipistely, suutelu, puristelu jne.)
- puhelinsoitot, tekstiviestit ja sähköpostit tai seksuaalissävytteiset kirjeet
- seksuaalisten kuvien ja muiden materiaalien näyttäminen tai lähettäminen
- halventavat ja seksistiset vitsit yleensä
- toistuvat seksuaalissävvyiset ehdotukset tai seksuaaliseen käytökseen viittaavat kutsut
- seksuaaliseen kontaktiin pakottaminen

Häirinnän kohteena voivat olla sekä tytöt että pojat, naiset että miehet.

Sukupuolinen häirintä, syrjintä ja hyväksikäyttö ovat vallan väärinkäyttöä. Ohjaajan ja valmentajan suhde nuoreen urheilijaan on aina valtasuhde. Aikuisen tulisi pidättäytyä flirtististä ja sukupuolisuuteen kohdistuvista kommenteista, jotka eivät ole hyvien käytöstopojen mukaisia ja joilla voi olla vahingollisia seurauksia lapsen ja nuoren kehitykselle. Sen sijaan asiallinen ja avoin sukupuolikasvatus ja tiedonjakaminen kuuluvat hyvään valmennukseen ja liikuntakasvatukseen.

Aidosti tasa-arvoisten ihmisten välille ei synny häirintä- tai hyväksikäyttötilanteita tai -suhdetta, vaikka heidän välillään olisikin valta-ase-maeroja. Yleisellä tasolla voidaan sanoa, että sukupuolista häirintää pystytään urheilussa ennaltaehkäisemään sekä tekemällä urheilun järjestelmiä demokraattisemmaksi ja avoimemmaksi että kasvattamalla tasa-arvoisia ja tasa-arvoiseen kohtaamiseen kykeneviä ja sitä edellyttäviä ihmisiä.

Häirintää voi tapahtua myös lasten ja nuorten välisissä suhteissa. Huonoa käytöstä on esim. panettelu, "huorittelu", "homottelu" tai muu loukkaava nimittely. Aikuisen kasvatustehtävään kuuluu näihin tilanteisiin puuttuminen. Lasten ja nuorten käyttäytymisen rajat ovat aikuisen vastuulla. Puuttumattomuus tulkitaan usein äänettömäksi hyväksymiseksi, vaikka se olisikin aikuisen neuvottomuutta tai pelkoa.

Se, mikä koetaan häirinnäksi, riippuu yksilöstä, tilanteesta, osapuolten välisestä vuorovaikutuksesta ja aiemmista kokemuksista. Ratkaisevaa on silti aina se, miten uhri kokee tilanteen. Jos hän kokee tulleen häirityksi, asia tulee ottaa aina vakavasti.

Sukupuolinen häirintä loukkaa yksilön oikeutta henkilökohtaiseen vapauteen ja itsemääräämiseen. Lapsi tai nuori ei tiedä, missä sallitun toiminnan rajat kulkevat eikä hän yleensä uskalla vastustaa vieraan ihmisen auktoriteettia, koska on kasvatettu tottelemaan. Lapselta tai nuorelta ei siis voida edellyttää, että hän osaa tai uskaltaa ilmaista pitävänsä esimerkiksi valmentajansa tai kanssaurheilijansa käyttäytymistä loukkaavana tai vastenmielisenä. Hänen ei voida olettaa pystyvän myöskään kieltämään häiritsevän käytöksen. Seksuaalisuus voi lisäksi olla häpeän, loukkauksen, haavoittuvuuden ja hämmennyksen aluetta.

Siksi seksuaalisen häirinnän kohteeksi joutunut lapsi ei välttämättä puhu kokemuksistaan eikä ilmoita siitä paljon myöhemminkään edes kysyttäessä.

Onkin ensiarvoisen tärkeää, että toiminnassa mukana olevat aikuiset tiedostavat mahdolliset ongelmat, puuttuvat ajoissa ja ennaltaehkäisevästi tilanteisiin, joissa häirintää tai muuta epätervettä vallankäyttöä on aihetta epäillä. Avoin ja jatkuva, ketään syyttelemätön keskustelukulttuuri on aina paras suoja epätoivottuja seurauksia ehkäistäessä.

Ennaltaehkäisy

Suosituksia hyvän ilmapiirin luomiseksi

Alla olevien suositusten tarkoituksena on auttaa aikuista tunnistamaan, mitä sukupuolinen häirintä voi olla urheilun piirissä. Kysymyshän on lopulta kaikkien osapuolten kannalta kunnioittavasta käyttäytymisestä ja sellaisen ilmapiirin luomisesta, jossa on hyvä olla.

Aikuinen käsittää näissä menettelyohjeissa kaikki liikunnan ja urheilun parissa toimivat aikuiset mukaan lukien aikuiset kanssaurheilijat:

- *Tekninen henkilöstö: ohjaajat, valmentajat, opettajat*
- *Lääkintähenkilöstö: fysioterapeutit, hierojat, lääkärit, psykologit*
- *Järjestyshenkilöstö: toimitsijat, valvojat, siivoojat, liikuntapaikkahoitajat*
- *Hallinto henkilöstö: järjestötoimihenkilöt yms.*
- *Vanhemmat ja sukulaiset*

Näiden ohjeiden noudattaminen on aikuisen vastuulla, ei lapsen eikä nuoren.

1. Aikuinen luo sellaisen ilmapiirin ja ympäristön, jossa urheilija tuntee ruumiillisen koskemattomuutensa, itsemääräämisoikeutensa ja liikkumisensa turvatuksi.

Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että vaikeista asioistakin on mahdollisuus puhua ja esittää avoimesti mielipiteitään, urheilijaa kuunnellaan ja hänet otetaan vakavasti.

2. Aikuinen pidättäytyy kaikesta sellaisesta toiminnasta tai kohtelusta, joka loukkaa urheilijan ihmisarvoa ja pidättäytyy tunkeutumasta urheilijan yksityiselämään, siinä määrin kuin se ei ole välttämätöntä yhteisesti sovitun pyrkimyksen saavuttamiseksi.

Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että aikuinen ei tunkeudu urheilijan yksityiselämään esimerkiksi esittämällä kysymyksiä siitä tai sopimalla treffeistä hänen kanssaan.

3. Aikuinen pidättäytyy kaikista mahdollisista urheilijaan kohdistuvista seksuaalisen vallankäytön muodoista ja/tai sukupuolisesta häirinnästä.

Tämä tarkoittaa esimerkiksi sitä, että

- aikuinen ei tyydytä urheilijan kautta omia seksuaalisia tai aggressiivisia tarpeitaan
- aikuinen ei luo seksuaalisesti latautunutta ilmapiiriä

4. Sukupuoliakti ja -suhteet aikuisen ja nuoren urheilijan välillä ovat tuskin missään olosuhteissa sallittuja ja ne katsotaan yleensä sukupuoliseksi hyväksikäytöksi, myös silloin kun kysymyksessä on vanhemman pelaajan suhde nuorempaan joukkueetoveriin. Alle 16-vuotiaan kanssa se on aina rikos.

5. Aikuinen ei saa koskea urheilijaa tavoilla, jotka voidaan kohtuudella tulkita jommankumman näkökulmasta seksuaaliseksi tai eroottiseksi, kuten esim. koskea tarkoituksellisesti (tai panna toinen koskemaan) sukupuolielimiä, takamusta tai rintoja.

Urheilija voi kokea mm. seuraavanlaiset tilanteet epämukaviksi:

- kohtuuttoman pitkäkestoinen kättely tavattaessa tai erottaessa
- aikuinen vetää urheilijan itseään lähelle suudellakseen häntä
- aikuinen painautuu urheilijaa vasten

6. Aikuinen puuttuu lasten ja nuorten välisiin sanallisiin seksuaalissävytteisiin intimitietin loukkauksiin ja pidättäytyy itse niistä.

Tässä ovat kyseessä seksuaalissävytteiset kommentit ja vihjailut, kuten

- törkeät huomautukset ja nimittelyt
- kaksimieliset vitsit sen varjolla, että "kaikki on sallittua huumorilla"
- asiattomat kysymykset urheilijan sukupuolielämästä

7. Kaikissa valmennus- tai ohjaustilanteissa, kilpailuissa ja matkustettaessa aikuinen käyttäytyy hienotunteisesti ja kunnioittavasti urheilijaa ja hänen käyttämiään tiloja kohtaan, joita ovat esim. pukuhuoneet ja hotellihuoneet.

Aikuistuva ja itsenäistyvä nuori kokee usein tietyssä iässä valtasuhteen ongelmalliseksi erityisesti, jos valta-asemassa (esim. valmentajana) on oma vanhempi. Täten suositellaan, että 15 vuoden iästä lähtien nuoria käsitellään samoin kuin muita joukkueetovereita, ja esim. kilpailumatkoilla aikuiset majoittuvat erikseen.

Tämä suositus hienotunteisesta ja kunnioittavasta käyttäytymisestä urheilijaa ja hänen käyttämiään tiloja kohtaan koskee myös liikunta- paikkoja ylläpitäviä ja hoitavia ammatti-ihmisiä, esim. lääkintä-, siivous-, valvoja- ja muuta henkilökuntaa, joiden tulee toimia ammattieettisten periaatteiden mukaan.

8. Lasta tai nuorta ei saa saattaa sellaisen mielikuvan valtaan, että häneltä odotettaisiin tai vaadittaisiin seksuaalissävyytteistä palvelua vastapalveluksi jostakin aikuisen tekemästä palvelusta – esimerkiksi taloudellisesta tai muusta tuesta.

9. Aikuisen vastuulla on pidättäytyä toimimasta nuoren puolelta tulevien seksuaalissävyytteisten ehdotusten mukaisesti, sillä nuori ei välttämättä tiedä tekonsa seurauksia.

Idolirakastuminen kohdistuu usein aikuiseseen. Aikuisen tulee tietää vastuunsa myös siinä tilanteessa, kun nuori urheilija ihastuu valta-asemassa olevaan aikuiseseen – valmentajaan, ohjaajaan, urheilujohtajaan jne. Aikuisen ei saa vastata nuoren urheilijan tunteisiin ja hänen tulee asettaa ystävällisesti rajat nuoren käyttäytymiselle.

”Eli nyt en siis voi enää taputtaa toista olalle?”

Tarkkoja sääntöjä läheiseen vuorovaikutukseen ja fyysiseen kontaktiin ei liikunnan ja urheilun piirissä voi helposti määrätä. Se ei ole myöskään näiden suositusten tarkoitus. Joillakin fyysisen kontaktin muodoilla on tehtävänsä, ja olalle taputus voi olla sekä mukavaa että motivoivaa. Koskettamisesta ja kohteliaisuudenosoituksista ei saa tulla tabuja urheilun piirissä.

Näiden suositusten tarkoituksena on tarjota aikuiselle suuntaviivat kaikenlaisen sukupuolisen häirinnän ehkäisemiseksi. Ne tulisi nähdä aikuisen käyttäytymistä ohjaavina periaatteina pikemminkin kuin yksityiskohtaisina ohjeina siitä, mitä saa ja mitä ei saa tehdä. Ne ovat lähtökohtana aikuisen omaa ja toisten aikuisten käyttäytymistä pohtiville keskusteluille (esim. pelisääntökeskusteluille) liikunnan ja urheilun piirissä, jossa ei ole aina totuttu vaikeiden asioiden käsittelyyn.

Mitä sitten, kun häirintää tapahtuu?

Ohjeita häirinnän käsittelyyn

Ennaltaehkäisy

Avoin keskustelu vaikeistakin asioista on tarpeellista eli on tärkeää luoda ilmapiiri, jossa lapsille ja nuorille korostetaan sitä, että yhdessä voidaan puhua kaikista asioista. Tällainen ilmapiiri ehkäisee häirintää parhaiten.

Ennen valmennus- tai ohjaussuhteen alkua luodaan pelisäännöt yhdessä vanhempien kanssa esimerkiksi tässä oppaassa kuvattujen toimintasuositusten pohjalta. Keskustelun kautta löydetään kaikille sopiva tapa toimia yhdessä. On tärkeää, että liikuntaseurassa ja muussa liikuntatoiminnassa ilmaistaan selkeästi, että siellä ei sallita sukupuolista häirintää missään muodossa.

Puuttuminen häirintään: Mitä kannattaa tehdä?

Alla olevissa esimerkkitalanteissa kuvataan keinoja, joilla urheilun piirissä toimiva aikuinen voi puuttua häirintään. Vastuu asian hoitamisesta on yksin aikuisilla, ei lapsella tai nuorella.

A) AIKUISEN TAI NUOREN KÄYTTÄYTYMINEN ALKAA LIUKUA EETTISESTI VÄÄRÄÄN SUUNTAAN

Tässä vaiheessa ei ole tapahtunut mitään vakavampaa, mutta pyritään katkaisemaan vääristynyt tai asiaton käyttäytyminen. Tilanteen havainnut aikuinen pyrkii siihen, että lasten ja nuorten kasvatusta menee tasarvoisempaan ja heidän itsemääräämisoikeuttaan kehittävään suuntaan. Aina on mahdollista, että kysymys on myös väärinymmärryksestä.

On oikein puuttua asiattomiin tilanteisiin. Aikuisella on lupa välittää – lupa puuttua. Se on osoitus vastuunotosta. Pahinta on välinpitämättömyys. Välittäminen ja puuttuminen tarkoittaa sitä, että puututaan huonoon käytökseen oli se sitten aikuisten tai lasten käytöstä.

Havainnontekijä: Aikuisen ei tarvitse pähkäillä tilannetta yksin. Keskustele tilanteesta välittömästi kollegasi tai neuvoa antavan vaitiolovelvollisen ammattiasiantuntijan kanssa esim. alla olevilla tahoilla. Mikään kysymys tai havainto ei ole liian pieni tai vähäpätöinen. Myös mahdollisen väärinkäsityksen välttämiseksi on hyvä ensin ottaa yhteyttä asian-tuntijatahoon.

Kunnan perheneuvola

Sexpo säätiö
Puhelinneuvonta: (09) 6866 4556
www.sexpo.fi

Raiskauskriisikeskus Tukinainen
Maksuton kriisipuhelin: 0800 97899
www.tukinainen.fi

Väestöliiton NUSKA

(Nuorten Seksuaalinen Kaltoinkohtelu)
www.vaestoliitto.fi/nuoret
NUSKA

- Ota asia mahdollisimman pian puheeksi tekijän kanssa.
- Ota yhteys lapsen tai nuoren vanhempiin, mikäli he eivät ole tietoisia tilanteesta.
- Ole yhteydessä seuran puheenjohtajaan tai muuhun seuran eettisestä toiminnasta vastaavaan henkilöön.

Lisäneuvoja varten: yhteys Suomen Liikunnan ja Urheilun yhteiskunta-vastuun asiantuntijaan: vaihde puh. (09) 348121

B) VAKAVA EPÄILY HYVÄKSIKÄYTTÖSTÄ

Lapsi tai nuori käyttäytyy huolestuttavasti, kertoo joko suoraan tai epä-suorasti sukupuolisen häirinnän ongelmista liikunnan piirissä.

Esimerkki lapsen tai nuoren epäsuorasta viestistä:

Lapsella tai nuorella on psykosomaattisia oireita ja kiputiloja, jotka eivät liity lajin ruumiillisiin vaatimuksiin.

Tuloskehitys pysähtyy eikä hoito johda seuraavaan loogiseen tilaan. Hän yrittää välttää kahdenkeskisiä tilanteita aikuisen kanssa.

Lapsi tai nuori kertoo suoraan häirintäongelmista urheilun piirissä:

"Kun epäonnistumme pelissä, rangaistuksena on istua valmentajamme sylissä. Hän koskettelee meitä etovasti ja käyttäytyy kauhealla tavalla. Eilen meillä oli pikajuoksuharjoitus, jossa viimeiseksi tullut joutui istumaan valmentajan sylissä, joten kaikki me juoksimme kuin henkemme edestä..."

Havainnontekijä: Aikuisen ei pidä hoitaa tilannetta yksin. Keskustele tilanteesta välittömästi neuvoa antavan vaitiolovelvollisen ammattiasiantuntijan tai mahdollisesti myös kollegasi kanssa. Seuraaviin tahoihin voit olla yhteydessä:

Kunnan perheneuvola

Mannerheimin Lastensuojeluliiton
Lasten ja nuorten puhelin: 0800 120 400
www.mll.fi

Raiskauskriisikeskus Tukinainen
Maksuton kriisipuhelin: 0800 97899
www.tukinainen.fi

- Huolehdi lapsen tai nuoren kaikinlaisesta turvallisuudesta.
- Ota viipymättä yhteys lapsen tai nuoren vanhempiin, mikäli he eivät ole tietoisia tilanteesta.
- Mikäli vanhemmat eivät ole tehneet ilmoitusta lastensuojeluviranomaiselle, ota yhteys kunnan tai kaupungin sosiaalivirastoon.

• Jos epäilyyn liittyy fyysisiä merkkejä, toimita lapsi tai nuori välittömästi myös terveyskeskukseen lääkärin tutkittavaksi.

• Lastensuojeluilmoituksen jälkeen vastuu epäilyn selvittämisestä on lastensuojeluviranomaisella ja poliisilla.

C) NÄYTTÖÄ SEKSUAALIRIKOKSESTA

Havainnontekijä: Jos käsityksesi mukaan teko tai sen yritys täyttää jäljempänä olevat rikoslain kuvaukset ota viipymättä yhteys poliisiin ja lastensuojeluviranomaiseen.

Seksuaalirikoksen uhrilla on oikeus oikeusavustajaan valtion varoista tuloihin ja varallisuuteen katsomatta.

Mitä rikoslaki säätelee lapsiin ja nuoriin kohdistuvasta seksuaalisesta hyväksikäytöstä?

Kun puhutaan sukupuolisesta häirinnästä, puhutaan paljon sellaisista tilanteista, joissa ei ole kysymys rikoksesta vaan asiattomasta käytöksestä, johon on puututtava. Alla olevat maininnat rikoslain 20 luvusta tarjoavat perustietoa vakavista tapauksista, joissa rikoksen raja on ylittynyt.

RIKOSLAIN 20 LUKU SEKSUAALIRIKOKSISTA

1 § Raiskaus

Joka pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen käyttämällä henkilöön kohdistuvaa väkivaltaa tai uhkaamalla käyttää sellaista väkivaltaa, on tuomittava raiskauksesta vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään 6 vuodeksi. Raiskauksesta tuomitaan myös se, joka saatettuaan toisen tiedottomaksi taikka pelkotilaan tai muuhun sellaiseen tilaan, jossa hän on kykenemätön puolustamaan itseään, käyttämällä puolustuskyvyttömyyttä hyväkseen on sukupuoliyhteydessä hänen kanssaan. Yritys on rangaistava.

2 § Törkeä raiskaus

Jos raiskauksessa

- 1) aiheutetaan tahallisesti toiselle vaikea ruumiinvamma, vakava sairaus tai hengenvaarallinen tila,
- 2) rikoksen tekevät useat tai siinä aiheutetaan erityisen tuntuva henkistä tai ruumiillista kärsimystä,
- 3) rikos tehdään erityisen raa'alla, julmalla tai nöyryyttävällä tavalla tai
- 4) käytetään ampuma- tai teräasetta tai muuta hengenvaarallista välinettä taikka muuten uhataan vakavalla väkivallalla ja raiskaus on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentehtäjä on tuomittava törkeästä raiskauksesta vankeuteen vähintään kahdeksi ja enintään 10 vuodeksi. Yritys on rangaistava.

3 § Pakottaminen sukupuoliyhteyteen

Jos raiskaus, huomioon ottaen väkivallan tai uhkauksen vähäisyys taikka muut rikokseen liittyvät seikat, on kokonaisuutena arvostellen lieventävien asianhaarojen vallitessa tehty, rikoksentehtyjä on tuomittava pakottamisesta sukupuoliyhteyteen vankeuteen enintään kolmeksi vuodeksi. Pakottamisesta sukupuoliyhteyteen tuomitaan myös se, joka muulla kuin 1 §:n 1 momentissa mainitulla uhkauksella pakottaa toisen sukupuoliyhteyteen. Yritys on rangaistava.

4 § Pakottaminen seksuaaliseen tekoon

Joka väkivallalla tai uhkauksella pakottaa toisen ryhtymään muuhun kuin 1 §:ssä tarkoitettuun seksuaaliseen tekoon tai alistumaan sellaisen teon kohteeksi ja se olennaisesti loukkaa toisen seksuaalista itsemääräämisoikeutta, on tuomittava pakottamisesta seksuaaliseen tekoon sakkoon tai vankeuteen enintään 3 vuodeksi. Yritys on rangaistava.

5 § Seksuaalinen hyväksikäyttö

Joka asemaansa hyväksikäyttäen taivuttaa sukupuoliyhteyteen tai ryhtymään muuhun seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaavaan seksuaaliseen tekoon tai alistumaan sellaisen teon kohteeksi

- 1) 18 vuotta nuoremman henkilön, joka on koulussa tai muussa laitoksessa hänen määräysvaltansa tai valvontansa alainen taikka muussa niihin rinnastettavassa alisteisessa suhteessa häneen,
- 2) 18 vuotta nuoremman henkilön, jonka kyky itsenäisesti päättää seksuaalisesta käyttäytymisestään on hänen kypsymättömyytensä sekä osapuolten ikäeron vuoksi olennaisesti heikompi kuin tekijällä, käyttämällä törkeästi väärin tämän kypsymättömyyttä,
- 3) henkilön, joka on hoidettavana sairaalassa tai muussa laitoksessa ja jonka kyky puolustaa itseään on sairauden, vammaisuuden tai muun heikkoudentilan vuoksi olennaisesti heikentynyt, tai
- 4) henkilön, joka on hänestä erityisen riippuvainen, käyttämällä törkeästi väärin tätä riippuvuussuhdetta tekijästä, on tuomittava seksuaalisesta hyväksikäytöstä sakkoon tai vankeuteen enintään 4 vuodeksi.

Seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan myös se, joka käyttämällä hyväksi sitä, että toinen tiedottomuuden, sairauden, vammaisuuden tai muun avuttoman tilan takia on kykenemätön puolustamaan itseään

tai muodostamaan tai ilmaisemaan tahtoaan, on sukupuoliyhteydessä hänen kanssaan tai saa hänet ryhtymään muuhun hänen seksuaalista itsemääräämisoikeuttaan olennaisesti loukkaavaan seksuaaliseen tekoon tai alistumaan sellaisen teon kohteeksi. Yritys on rangaistava.

6 § Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

Joka

- 1) on sukupuoliyhteydessä 16 vuotta nuoremman lapsen kanssa,
- 2) koskettelemalla tai muulla tavoin tekee 16 vuotta nuoremmalle lapselle seksuaalisen teon, joka on omiaan vahingoittamaan hänen kehitystään, tai
- 3) saa hänet ryhtymään 2 kohdassa tarkoitettuun tekoon, on tuomittava lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä vankeuteen enintään 4 vuodeksi.

Lapsen seksuaalisena hyväksikäyttönä ei kuitenkaan pidetä 1 momentissa tarkoitettua tekoa, jos osapuolten iässä tai henkisessä ja ruumiillisessa kypsytydessä ei ole suurta eroa. Lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä tuomitaan myös se, joka menettelee 1 momentissa tarkoitettulla tavalla 16 mutta ei 18 vuotta täyttäneen lapsen kanssa, jos tekijä on lapsen vanhempi tai vanhempaan rinnastettavassa asemassa lapseen nähden sekä asuu lapsen kanssa samassa taloudessa. Yritys on rangaistava.

7 § Törkeä lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö

Jos lapsen seksuaalisessa hyväksikäytössä

- 1) kohteena on lapsi, jolle rikos lapsen iän tai kehitystason vuoksi on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa,
- 2) rikos tehdään erityisen nöyryyttävällä tavalla tai
- 3) rikos on omiaan aiheuttamaan erityistä vahinkoa lapselle hänen tekijää kohtaan tuntemansa erityisen luottamuksen tai muuten tekijästä erityisen riippuvaisen asemansa vuoksi ja rikos on myös kokonaisuutena arvostellen törkeä, rikoksentehtyjä on tuomittava törkeästä lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä vankeuteen vähintään yhdeksi ja enintään 10 vuodeksi. Yritys on rangaistava.

8 § Seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttö

Joka lupaamalla tai antamalla välitöntä taloudellista arvoa edustavan korvauksen saa 9 tai 9 a §:ssä taikka 25 luvun 3 tai 3 a §:ssä tarkoitettua rikoksen kohteena olevan henkilön ryhtymään sukupuoliyhteyteen tai

siihen rinnastettavaan seksuaaliseen tekoon, on tuomittava, jollei teko ole 8 a §:n mukaan rangaistava, seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä sakkoon tai vankeuteen enintään 6 kuukaudeksi.

Seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäytöstä tuomitaan myös se, joka käyttää hyväkseen kolmannen lupaamaa tai antamaa 1 momentissa tarkoitettua korvausta ryhtymällä sukupuoliyhteyteen tai siihen rinnastettavaan seksuaaliseen tekoon sanotussa momentissa tarkoitettuna rikoksen kohteena olevan henkilön kanssa. Yritys on rangaistava.

8 a § Seksuaalipalvelujen ostaminen nuorelta

Joka lupaamalla tai antamalla korvauksen saa 18 vuotta nuoremman henkilön ryhtymään sukupuoliyhteyteen tai muuhun seksuaaliseen tekoon, on tuomittava seksuaalipalvelujen ostamisesta nuorelta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi.

Seksuaalipalvelujen ostamisesta nuorelta tuomitaan myös se, joka käyttää 1 momentissa tarkoitettuja seksuaalipalveluja, joista toinen on luvannut tai antanut korvauksen. Yritys on rangaistava.

9 § Paritus

Joka hankkiakseen itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä

- 1) järjestää huoneen tai muun tilan korvausta vastaan tapahtuvaa sukupuoliyhteyttä tai siihen rinnastettavaa seksuaalista tekoa varten,
- 2) muuten käyttää hyväkseen jonkun ryhtymistä sellaiseen tekoon tai
- 3) viettelee tai painostaa toisen sellaiseen tekoon, on tuomittava parituksesta sakkoon tai vankeuteen enintään 3 vuodeksi. Yritys on rangaistava.

10 § Määritelmät

Sukupuoliyhteydellä tarkoitetaan tässä luvussa sukupuolielimellä tapahtuvaa tai sukupuolielimeen kohdistuvaa seksuaalista tunkeutumista toisen kehoon.

Seksuaalisella teolla tarkoitetaan tässä luvussa sellaista tekoa, jolla tavoitellaan seksuaalista kiihotusta tai tyydytystä ja joka tekijä ja kohteena oleva henkilö sekä teko-olosuhteet huomioon ottaen on seksuaalisesti olennainen.

Julkinen huorittelu tai homottelu tai muu loukkaava sukupuolinen nimittely

Laki ei hyväksy tilannetta, jossa 15-vuotias tai sitä vanhempi haukkuu julkisesti toista esim. huoraksi tai homoksi.

Rikoslain 24 luvun 9 §:ssä säädetään kunnianloukkauksesta. Sen mukaan, joka 1) esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa, taikka 2) muuten kuin 1 kohdassa tarkoitettulla tavalla halventaa toista, on tuomittava kunnianloukkauksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi.

Rikosoikeudellinen vastuu alkaa 15-vuotiaana, mutta 15-18 -vuotiaiden rangaistusta vähennetään rikoslain 3 luvun 2 §:n perusteella niin, että rangaistuksesta tuomitaan enintään kolme neljännessä säädetystä ankarammasta rangaistuksesta.

Laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä

Vuoden 2003 alusta laki velvoittaa työnantajan selvittämään lasten kanssa työskentelevien henkilöiden rikostaustaa. Laki koskee työtä, johon kuuluu pysyväisluonteisesti ja olennaisesti vuorovaikutus alaikäisen lapsen kanssa ilman lapsen huoltajan läsnäoloa: kasvatusta, opetusta, hoitoa, muuta huolenpitoa tai työskentelyä.

Työnantajan tulee pyytää työhön valittavalta henkilöltä nähtäväksi rikosrekisteriote ennen nimittämistä tai työsopimuksen tekemistä. Siitä tulee selvittää, onko henkilö tuomittu rikoslain nojalla sukupuolisiveellisyttä loukkaavasta teosta, seksuaalirikoksesta, törkeästä henkeen tai terveyteen kohdistuneesta rikoksesta tai huumausainerikoksesta.

Henkilöllä on oikeus maksutta saada itseään koskeva rikosrekisteriote. Laki ei anna oikeutta kerätä ja tallentaa henkilön arkaluonteisia tietoja. Rikostaustan selvittämismenettely ei koske vapaaehtoistyötä lasten parissa, vaikka sen yhteydessä syntyy sellaisia vuorovaikutussuhteita, joissa voi olla mahdollisuus hyväksikäyttötilanteisiin. Lakiin liittyy kuitenkin lausuma, jossa hallituksen edellytetään selvittävän mahdolliset lainsäädännölliset tai muut toimenpiteet, joilla lapsiin kohdistuvaa seksuaalista hyväksikäyttöä voidaan ennaltaehkäistä myös vapaaehtoistyössä.

Yhteystietoja ja linkkejä

Raiskauskriisikeskus Tukinainen

Maksuton kriisipuhelin 0800 – 97 899
(ma-pe 9-15, la-su 15-21, pyhinä ja niiden aattoina 15-21)
Maksuton juristipäivystys 0800 – 97 895 (ma-to 13-16)
www.tukinainen.fi

Mannerheimin Lastensuojeluliitto

Lasten ja nuorten puhelin 116 111 tai 0800 120 400
www.mll.fi

Kriisikeskus netissä

www.tukinet.net

Rikosuhripäivystys

Auttava puhelin 0203 16 116 (ma-ti 13-21, ke-pe 17-21)
Juristineuvonta 0203 16 117 (ma-to 17-19)
www.rikosuhripaivystys.fi

Seta ry, seksuaalinen tasavertaisuus

Puhelinpäivystys (09) 681 25855 (to ja su klo 18-21)
• Oulun SETA ry p. 040 836 9569 (ma klo 18-20)
• Jyväskylän SETA ry p. 045 638 9540 (ke klo 19-21)
• Turun seudun SETA ry p. 02 231 0334 (ke klo 18-21)
www.seta.fi

Suomen Mielensterveysseura

Kriisipuhelin 01019 5202 (ma-pe 09-06, la 15-06, su 15-22)

Raiskatun akuuttiapu

<http://vaestoliitto-fi-bin.directo.fi/@Bin/2e8d29f2af1ca041018e067c0fc0edfe/1274185615/application/pdf/192805/RAP.pdf>

Suomen lastenpsykiatriyhdistyksen ohjeet lapsen seksuaalisen hyväksikäytön tutkimisesta: <http://www.kaypahoito.fi/web/kh>

Työterveyslaitos

www.occuphealth.fi

Oulun yliopiston AWARE-projekti sukupuolistuneesta väkivallasta
<http://www.wedu oulu.fi/aware/>

Child Protection in Sport Unit

www.sportprotects.org.uk

Oppaan lähteinä on käytetty mm.

- **Fasting, K.** 2001. What do we know? A review of research on sexual harassment and abuse in sport. Presentation at SPRINT Seminar on the protection of children, young people and women in sport, Espoo 14-16 September 2001.
- **Kauppinen K. & Purola M.** 2001. Flirtti – Häirintä – Jännite. Työterveyslaitos.
- Menettelyohjeet sukupuolisen häirinnän ja ahdistelun ehkäisemiseksi sekä häirintätilanteiden ratkaisemiseksi Stakesissa 1.1.2002. Stakes 2002.
- Sexual Harassment in sport – Code of Conduct. NOC * NSF 1997. (Alan-komaat)
- **Tiihonen, A.** 2001. SuVaa valmennukseen. Sukupuoli- ja urheiluvallmennus. Suomen Liikunta ja Urheilu.
- <http://www.finlex.fi>

Lisätietoja:
www.slu.fi

Alkuperäisen version tekijät:

Suunnitteluryhmän puheenjohtaja **Arto Tiihonen**,
Lahden ammattikorkeakoulu

Raisa Cacciatore, Väestöliitto

Katja Huotari, Suomen Liikunta ja Urheilu

Samuli Koiso-Kanttila, Väestöliitto, Miehen Aika-projekti

Ulla Lempiäinen, Raiskauskriisikeskus Tukinainen

Minna Lundell-Kiuru, Tasa-arvovaltuutetun toimisto

Elina Piispanen, Suomen Koripalloliitto

Heikki Sariola, Lastensuojelun Keskusliitto

Elina Savolainen, Suomen Palloliitto

Kirsi Valasti, toimintaterapeutti, kouluttaja

Hannele Varsa, STAKES

Marina Vuorijärvi, Mäkelänrinteen urheilulukio

Sihteerit **Nelli Koivisto**, Suomen Liikunta ja Urheilu

Kirsi Koikkalainen, Suomen Liikunta ja Urheilu